

دوره ۱۲، شماره ۲، صفحات ۶۷ تا ۸۸

منتشر شده در پاییز و زمستان ۹۶

تاریخ دریافت: ۹۶/۰۸/۱۴

تاریخ پذیرش: ۹۶/۱۲/۲۳

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت جهانی: مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه

سیستان و بلوچستان

اسفندیار غفاری نسب، دانشیار جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز، ghafari.na@gmail.com

عبدالطیف کاروانی (نویسنده مسئول)، دانشجوی دکترای جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز،

Abdollahatfakarevani@yahoo.com

مهرداد نامداری، کارشناس ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد بروجرد، Mehrdadnamdari976@gmail.com

چکیده: گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی و در رأس آن اینترنت و شبکه‌های ارتباطی، فضایی برای ساخت مجدد هویت فراهم کرده است. همچنین این شبکه‌های اجتماعی مجازی، پیوند عناصر اساسی هویت‌ساز یعنی زمان، مکان، فضا و مرزهای زندگی اجتماعی را به شدت تحت تأثیر قرار داده‌اند. تحقیق حاضر در همین راستا و با هدف مطالعه و شناخت تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر هویت جهانی انجام شده است. این پژوهش با روش پیمایش و در بین دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان انجام شده است. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۴۰۰ نفر بوده و به شیوه طبقه‌بندی شده نمونه‌گیری انجام شده است. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که از بین متغیرهای زمینه‌ای، متغیرهای سن، مقطع تحصیلی و قومیت رابطه معناداری با هویت جهانی دارند. همچنین یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جهانی تفاوت معناداری وجود دارد. همچنین بین سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جهانی تفاوت معناداری وجود دارد و باعث افزایش احساس تعلق به هویت جهانی شده‌اند. دو متغیر میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و احساس آزادی رابطه معناداری با هویت جهانی نداشتند. در مجموع بر اساس یافته‌های تحقیق می‌توان به این نتیجه رسید که شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان نوعی اجتماع مجازی باعث تقویت گرایش به هویت جهانی و تقویت جنبه‌های بومی هویت ملی می‌شود.

کلیدواژه: هویت جهانی، جهانی‌شدن، فضای مجازی، شبکه‌های اجتماعی مجازی

هویت،^۱ مؤلفه‌ای کلیدی در حفظ امنیت هستی‌شناختی، حفظ ثبات سیاسی و تحقق اهداف کلان فرهنگی و اجتماعی بوده و از ملزومات توسعه اقتصادی - اجتماعی است. بر اکثر مطالعات هویت در کشور، رویکرد فرهنگی یا سیاسی حاکم بوده است. نگرش فرهنگ محور ناظر به متغیرهای فرهنگی‌ای چون زبان، دین، فرهنگ، ادبیات، هنر، آداب و رسوم و اعتقادات یک ملت بوده و زاینده دورانی طولانی (تاریخ) است، حال آنکه نگرش دولت‌محور زمینه طرح متغیرهای سیاسی را فراهم می‌سازد. از این لحاظ، هویت امری است که تا حد زیادی ساخته می‌شود و دولت در تولید و بازتولید هویت و ارائه تفسیرهای مختلف از آن نقش مهمی ایفا می‌کند (زهیری، ۱۳۸۹: ۱۴).

بنابراین می‌توان گفت هویت به معنی کیستی و هستی یک فرد، گروه، جامعه و ملت، فرایند ساخته‌شدن معنا، بر پایه یک ویژگی فرهنگی یا یک دسته ویژگی‌های فرهنگی که بر دیگر منابع معنا برتری دارند، تعریف می‌شود (کاستلز، ۱۳۸۰: ۷). جنکینز باور دارد که تمام هویت‌های انسان از جمله هویت‌های فردی، اجتماعی هستند؛ زیرا بر اساس نحوه ارتباط با دیگران و تجربه‌های دوران زندگی که در تعامل با دیگران است، شکل می‌گیرند (جنکینز، ۱۳۸۱: ۸۸). از این رو ارتباط عنصر مهمی در شکل‌گیری هویت محسوب می‌شود. بلومر، ارتباط را عنصر مهمی در شکل‌گیری هویت می‌داند که در نظریه جامعه‌پذیری خود بدان اشاره داشته است. وی عوامل متعددی را در شکل‌گیری هویت مؤثر می‌داند. بر مبنای تئوری بلومر، فرایند اجتماعی شدن با کمک عواملی شش‌گانه که عبارت‌اند از: والدین، گروه همالان، مدارس، سازمان‌های رسمی، مجامع عمومی، رسانه‌ها و وسایل ارتباط جمعی صورت می‌گیرد (استونز، ۱۳۹۰: ۱۳۰).

با توجه به تحولات سریع و گسترده در قرن حاضر، طرح سؤالات و مباحثی در باب هویت و آینده هویتی جوامع در ابعاد متفاوت آن و معضلات پیش روی آن‌ها از جمله نیازهای اساسی و ضروری به نظر می‌رسد. پرسش از هویت هم در گفتمان روزمره و هم در نظریه‌های اجتماعی، جایگاه مرکزی و محوری دارد (ربانی، ربانی و حسنی، ۱۳۸۸: ۶۷).

از سوی دیگر تعلق به هویت جهانی^۲ قرار دارد که از جمله ابعاد هویتی برجسته در جهان معاصر است. هویت جهانی ریشه در آگاهی از وقایع، فعالیت‌ها، سبک‌ها و اطلاعاتی دارد که بخشی از فرهنگ جهانی است (ارنت، ۲۰۰۲). در واقع، هویت‌یابی جهانی، به میزان سرمایه‌گذاری عاطفی و روان‌شناختی فرد در جامعه جهانی برمی‌گردد (کانن و یاپارک^۳، ۲۰۰۲). هویت جهانی به معنی نوعی خودفهمی انسان در چارچوب جهانی است و به معنای شکل‌گیری احساس تعلق فرد به نظام جهانی و تعهد وی به جامعه جهانی است که در نتیجه آن، فرد خود

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

را به عنوان عضوی از جامعه جهانی تعریف و تصور می‌کند. به عبارت دقیق‌تر می‌توان گفت هویت جهانی به معنی اعتقاد به اهمیت فرهنگ و اجتماع واحد جهانی و احساس تعلق فرد به آن است (حاجیان، ۱۳۸۸: ۴۷۱).

یکی از اصلی‌ترین چالش‌های فرهنگی پیشروی جهان رسانه‌ای مسأله هویت است. فرآیند معناسازی و هویت‌یابی، براساس یک ویژگی فرهنگی یا مجموعه به هم پیوسته‌ای از ویژگی‌های فرهنگی صورت می‌گیرد. از دید جامعه‌شناسان، هویت‌یابی فرآیندی است که مدام در حال بازسازی است و عوامل این بازسازی به لحاظ اجتماعی، تاریخی و فرهنگی متفاوت‌اند (علویان و دهقان شاد، ۱۳۹۴: ۷۵).

در چند سال اخیر شبکه‌های اجتماعی مجازی^۴ با محبوبیت کم نظیر جهانی روبه‌رو شده‌اند؛ به طوری که میلیون‌ها نفر از سراسر دنیا در این شبکه‌ها عضویت دارند و روابط انسانی، نوع همکاری، وابستگی حرفه‌ای و بسیاری امور اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و اقتصادی را در بستر این شبکه‌ها ایجاد یا دنبال می‌کنند؛ بنابراین به لحاظ گستره کاربری می‌توان گفت که در فضای شبکه‌های اجتماعی مجازی چیزی بیش از یک فضای اطلاعاتی جهانی وجود دارد. برخی معتقدند که یک بافت اجتماعی جدید در حال ساخته شدن است و نیاز دارد که ما فناوری را به منظور کارکردی کردن خدمات تحت وب به رسمیت بشناسیم (آندرسون، ۲۰۰۶: ۲). الیسون^۵ (۲۰۰۷: ۲۱۱)، معتقد است شبکه‌های اجتماعی، مبتنی بر وب هستند که با اتصال مردم یا گروه‌ها به یکدیگر سبب به اشتراک‌گذاری اطلاعات از طریق اینترنت می‌شوند؛ و همچنین معتقدند که شبکه‌های اجتماعی مجازی خدمات مبتنی بر وبی هستند که اجازه می‌دهند افراد بتوانند: ۱. در چارچوب یک سیستم مشخص... پروفایل‌های عمومی و نیمه‌خصوصی بسازند، ۲. با سایر کاربران که در آن سیستم حضور دارند به تبادل نظر و اطلاعات بپردازند و ۳. لیست پیوندهای خود و دیگرانی که در آن سیستم هستند را مشاهده کنند.

در واقع، شبکه‌های اجتماعی مجازی برای افزایش و تقویت تعاملات اجتماعی در فضای مجازی^۶ طراحی شده‌اند. به طور کلی، از راه اطلاعاتی که روی پروفایل افراد قرار می‌گیرد؛ مانند تصویر کاربر، اطلاعات شخصی و علایق برقراری ارتباط آسان می‌رود. کاربران می‌توانند پروفایل‌های دیگران را ببینند و از طریق برنامه‌های مختلف، مانند ایمیل و چت با یکدیگر ارتباط برقرار کنند (پمپک^۷ و همکاران، ۲۰۰۹: ۲۲۸). همچنین فضای مجازی به عنوان نوعی فرافضا، بیانگر وجود جهانی است که در پی منابع ارتباطی-اطلاعاتی متعدد از طریق شبکه‌های به هم پیوسته رایانه‌ای به وجود آمده است (سها^۸، ۲۰۰۹: ۴۸۹). افراد در جهان مجازی نه تنها قادرند هویت و یا خود متفاوتی داشته باشند؛ بلکه قادرند در یک لحظه دارای چندین هویت باشند و نیز چندین فرد (مثلاً یک گروه) می‌توانند با استفاده از یک هویت یکسان در جهان مجازی به تعامل بپردازند (نظری، قلی‌پور، ۱۳۹۵: ۱۴). فضای مجازی، تقویت‌کننده هویت‌های ملی و محلی و تضعیف‌کننده آن‌ها و مروج هویت‌های جهانی و فرامحلی

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

است، این دوگانگی‌های متناقض، از خصوصیات ذاتی و اصلی جهان مجازی است (تایلور و اسپانسر^۹، ۲۰۰۴: ۲۰۴). بنابراین به نظر می‌رسد گسترش فناوری‌های نوین ارتباطی و در رأس آن اینترنت و شبکه‌های ارتباطی، فضایی برای ساخت مجدد هویت فراهم کرده است. در این میان پیوند عناصر اساسی هویت‌ساز، یعنی زمان، مکان، فضا و مرزهای زندگی اجتماعی را به شدت تحت تأثیر قرار داده است (نیکخواه قمصری و منصوریان راوندی، ۱۳۹۳: ۱۰۸).

شبکه‌های اجتماعی صحنه‌ای فراهم می‌آورند که کاربران می‌توانند از هر جنسیت، سن، طبقه اجتماعی، نژاد و قومیتی که باشند، در آن ظاهر شوند و نقش دلخواه خود را بازی کنند. در این سطح، شبکه‌های اجتماعی مجازی، کاربر را به هویت فرد مدار شده با مشخصات منحصر به فرد سوق می‌دهند. در واقع با شبکه‌های اجتماعی مجازی این قابلیت به فرد داده می‌شود تا خود را هرگونه که می‌خواهد فراتر از هویت واقعی خود در جهان فیزیکی بازتعریف و روایت کند (بافقری دولت آبادی و زارعیان جهرمی، ۱۳۹۲: ۱۵۵). شبکه‌های اجتماعی مجازی که باعث دگرگونی‌های زیادی در حوزه ارتباطات و تعاملات انسانی شده‌اند و زمینه ارتباط افراد را با دیگران به راحتی فراهم کرده‌اند و این قابلیت را به وجود آورده‌اند که افراد به راحتی با افراد دیگر از هر کشور یا فرهنگ و هویتی در ارتباط باشند و می‌توانند تحت تأثیر آنان قرار بگیرند و یا حتی بر افراد دیگر تأثیر بگذارند و از سوی دیگر با رشد استفاده از این ابزارهای ارتباط جمعی در داخل کشور، نگرانی‌هایی در مورد فضای نسبتاً باز حاکم بر آنها و تأثیرات زیاد شبکه‌های اجتماعی مجازی به وجود آمده است؛ به طوری که از متولیان فرهنگی کشور گرفته تا مسئولان امنیتی و حتی بسیاری از خانواده‌ها، از تبعات منفی احتمالی مستتر در بکارگیری شبکه‌های اجتماعی توسط کاربران داخلی که عمدتاً قشر جوان و نوجوان هستند، ابراز نگرانی کرده‌اند. از سوی دیگر، موضوع هویت جهانی نیز در بین قومیت‌ها موضوع بسیار مهمی است. بنابراین با توجه به اهمیت شبکه‌های اجتماعی مجازی در عصر حاضر که با محبوبیت بی نظیر جهانی روبرو هستند و اینکه هر روز چندین هزار کاربر عضو این شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌شود و همچنین با توجه به اینکه اکثریت کاربران شبکه‌های اجتماعی مجازی دانشجو هستند؛ تحقیق حاضر در همین راستا انجام شده و هدف اصلی تحقیق این است که آیا فضای مجازی و شبکه‌های اجتماعی مجازی که از وسایل ارتباطی جدید و بُعدی از جهانی شدن در حوزه ارتباطات هستند؛ چه تأثیری بر هویت جهانی کاربران دارند و آیا این شبکه‌های اجتماعی باعث تقویت گرایش به این هویت‌ها می‌شوند یا اینکه باعث تضعیف گرایش به هویت جهانی می‌شوند؟ آیا دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان که به لحاظ جغرافیایی در حاشیه قرار دارند نیز تحت تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند و آیا این دانشجویان دارای هویت جهانی برجسته‌ای هستند و آیا شبکه‌های اجتماعی مجازی توانسته است هویت جهانی‌شان را

برجسته‌تر کند؟ قابل ذکر است که در سال‌های اخیر مطالعات نسبتاً زیادی در ارتباط با شبکه‌های اجتماعی مجازی و تأثیرات آن بر کاربران و بخصوص بر هویت کاربران انجام شده است که می‌توان به مطالعات ذیل اشاره کرد:

سلطانی (۱۳۹۵) در پژوهشی که با عنوان "مطالعه رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت اجتماعی دانشجویان" انجام داد، به این نتیجه رسید که بین استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و کلیه ابعاد مطرح‌شده در حوزه هویت اجتماعی، به جز هویت ملی و هویت دینی، رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. نتایج تحلیل رگرسیون نیز نشان داد که تنها مؤلفه هویت جهانی، وارد مدل رگرسیونی استفاده دانشجویان از شبکه‌های اجتماعی مجازی شده و این بُعد، بیشترین اثر را بر هویت اجتماعی داشته است.

سادات علویان و دهقان شاد (۱۳۹۴) پژوهشی با عنوان "انیمیشن‌ها، فضای مجازی و هویت جهانی: مطالعه موردی وبلاگ‌های دختران ایرانی" انجام داده‌اند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهند که هویت جهانی دختران مورد مطالعه در این پژوهش به واسطه نظام فرهنگی ناشی از انیمیشن‌ها که آن‌ها را احاطه کرده شکل می‌گیرد و در فضای وبلاگ‌هایشان بازنمایی می‌شود، زیرا ویژگی‌های فضای مجازی به آن‌ها این امکان را می‌دهد با گسترش شبکه‌های ارتباطی، خود را به‌عنوان عضوی از جامعه جهانی معرفی کنند و از الگوهای فرهنگ جهانی که بخشی از آن در قالب انیمیشن‌ها به آن‌ها ارائه می‌شود، پیروی کنند. همچنین مطالعه وبلاگ‌های دختران مورد مطالعه نشان می‌دهد انیمیشن‌ها ابزاری برای یکسان‌سازی و همگنی فرهنگی در میان دختران مورد مطالعه محسوب می‌شوند و وبلاگ‌های آن‌ها فضاهایی هستند که می‌توان در آن‌ها نمودهای یکپارچگی فرهنگی را مشاهده کرد.

نجات پور و همکاران (۱۳۹۳) تحقیقی با عنوان "فضای مجازی و تعامل هویت‌های خرد ملی - جهانی" انجام داده‌اند. این تحقیق از نوع اسنادی و تحلیلی - توصیفی بوده و بر اساس یافته‌های آن می‌توان گفت که با جهانی‌شدن اطلاعات و ارتباطات، هویت‌های خرد ملی با هویت جهانی در ارتباطی گفتمانی قرار گرفته‌اند، یعنی هویت‌های جهانی از یک سو هویت‌های خرد ملی را تضعیف و از سوی دیگر، هویت‌های خرد ملی را تقویت می‌کنند.

خشروشاهی و آذرگون (۱۳۹۲)، پژوهشی با عنوان "فضای مجازی و هویت جهانی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی)" انجام دادند. روش تحقیق در این پژوهش پیمایش بوده و تکنیک جمع‌آوری داده‌ها نیز پرسش‌نامه بوده است. پرسش‌نامه‌ها بین ۲۵۰ نفر از دانشجویانی که به صورت کاملاً تصادفی به عنوان نمونه از سه دانشکده فنی مهندسی، علوم انسانی و علوم پایه انتخاب شدند، توزیع شده است. چارچوب نظری تحقیق

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

برگرفته از نظریات «استوارت هال»، «جنکینز»، «گیدنز»، «برگر» و «کاستلز» بوده است. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داد که وجود رابطه میان هویت جهانی با میزان استفاده از فیس‌بوک تأیید شده است. همچنین نتایج تحقیق نشان داد که هویت جهانی به تناسب نوع استفاده کاربران از فیس‌بوک متفاوت است.

چاو^{۱۰} و لی^{۱۱} (۲۰۱۷) در پژوهشی با عنوان "برساخت استدلالی از هویت‌ها در فضای شبکه‌های اجتماعی: بینش از یک گروه فیس‌بوک در مقطع کارشناسی برای یک دوره زبان‌شناسی" به این نتیجه رسیده‌اند که گروه صرفاً یک گروه دانشگاهی نیست، بلکه یک "فضای اجتماعی و آموزشی" نیز است. اعضاء به استقرار یک طیف گسترده‌ای از منابع مانند شکلک برای معنا سازی دست‌یافته‌اند. همچنین اظهارات یکی از شرکت‌کنندگان نشان دهنده این است که چگونه هویت‌های مختلف می‌تواند با منابع و شیوه‌های استدلالی ساخته شود.

اسماک شافعی^{۱۲}، نایان^{۱۳} و عثمان^{۱۴} (۲۰۱۲) در پژوهشی که با عنوان "ساخته‌شدن هویت از طریق پروفایل‌های فیس‌بوک در بین دانشجویان مالزی" به این نتیجه رسیدند که ناامنی، هم‌تأدراکی^{۱۵} و خود ارتقایی^{۱۶} اغلب، هویت آنلاین دانشجویان را تحت تأثیر قرار می‌دهد؛ و همچنین دریافت که هویت آنلاین به وسیله ارزش‌های اجتماع به همراه هم‌تأدراکی، ارتباط اجتماعی و محبوبیت^{۱۷} بازسازی و بازاندیشی می‌شود. علاوه بر این آن‌ها دریافتند که دانشجویان پسر در به کار بردن پروفایل‌های واقعی‌شان از دانشجویان دختر راحت‌تر هستند.

پژوهش رودریکوئز^{۱۸} و همکاران (۲۰۱۰) وجود پیوند و ارتباط منطقی میان سه بُعد فردی، قومی و ملی را تأیید کرده و ادعان می‌کنند که این رابطه باعث می‌شود که فرد ادراکی مناسب از جهان پیرامون خود به دست آورده و در کاهش یا حل تعارضات و چالش‌های هویتی خود موفق شود. برمن^{۱۹} و همکاران (۲۰۰۹) در تحقیق خود بر روی دانش آموزان دبیرستانی، ضمن اشاره به مشکلات هویتی تعدادی از آن‌ها تأیید می‌کنند که این مشکلات، پیش‌بینی کننده مناسبی برای تشخیص مسائل و بحران‌های روان‌شناختی دانش آموزان در مراحل بعدی رشد است.

نتایج مطالعات انجام شده فوق اعم از داخلی و خارجی نشان می‌دهند که رسانه‌های جمعی، اینترنت و شبکه‌های اجتماعی مجازی رابطه معناداری با هویت جهانی دارند و باعث تغییر و تحولات زیادی در هویت و نوع ساخته‌شدن هویت می‌شوند. البته می‌توان گفت که اکثر این تحقیقات در محدوده جغرافیایی خاصی انجام شده‌اند و به مقوله قومیت توجه نکرده‌اند، به عبارتی به موضوع هویت جهانی در بین اقوام نپرداخته‌اند و همچنین کمتر به مطالعه این موضوع پرداخته‌اند که شبکه‌های اجتماعی مجازی چگونه هویت جهانی اقوام را تحت تأثیر

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

قرار داده است؟ از سوی دیگر توجه لازم به نوع رابطه و اینکه این شبکه‌ها چه تأثیری بر هویت جهانی کاربران دارند، نشده است.

مبانی نظری تحقیق

گیدنز در زمینه هویت به بحث رابطه هویت شخصی و تجدد و جهانی‌شدن پرداخته است. او جهانی‌شدن را پدیده‌ای چندبعدی می‌انگارد. به باور وی جهانی‌شدن فرهنگ، جنبه‌ای بنیادی در پس هر یک از بعدهای گوناگون نهادی جهانی‌شدن است (گیدنز، ۱۳۸۷: ۹۲). وی معتقد است که جهانی‌شدن، فرهنگ محلی و محتوای محل زندگی را مورد تهاجم قرار داده و افراد را مجبور می‌کند تا به صورت بازتر، انعطاف‌پذیرتر و فردی‌تر زندگی کنند. تأثیر فردی شدن به موازات جهان‌گرایی است. جهانی‌شدن موجب می‌شود تا فرهنگ‌ها ضمن شناخت خود و تقویت خودآگاهی محلی به همزیستی فرهنگ و استفاده از میراث تمدن و فرهنگ جهانی روی آورند و بر اساس عقلانیت به سوی آموزه‌های استحکام جهانی، آگاهی محلی و «جهانی فکر کن و محلی عمل کن» جهت یابند. به‌زعم گیدنز، به دلیل پویایی جوامع امروزی، حق انتخاب و تنوع انتخاب افراد از بین تنوع مراجع در فضای جهانی به قدری وسیع است که همین امر هویت شخصی افراد را متحول می‌کند و بازاندیشی هویتی را در زندگی روزمره موجب می‌رود؛ به‌گونه‌ای که حتی جسم افراد تحت تأثیر بازتابندگی خود است (ادیبی، ۱۳۸۷: ۱۰۶). وی معتقد است که ساختار خود، طرح بازاندیشانه‌ای است که بخش اساسی مدرنیت را می‌سازد. در اینجا فرد از میان گزینه‌هایی که نظام انتزاعی فراهم می‌کند باید هویت خود را پیدا کند. فرد به کمک تکنیک‌های گوناگون، فرصت‌های متنوعی برای توسعه شخصیت خود فراهم می‌کند. تجربیات تازه و متنوع، زمینه را برای تنوع روش‌های عمل مهیا می‌کند. چنین شرایطی زمینه را برای بریدن از الگوهای رفتاری جاافتاده آماده می‌کند که البته این امر ممکن است خطراتی هم در پی داشته باشد (گیدنز، ۱۳۸۷: ۲۱-۲۰ و بوستانی، ۱۳۹۰: ۵۶). بنابراین گیدنز تأمل و بازاندیشی در مورد هویت را منحصر به دوران مدرن می‌داند. در متن چالش‌های دنیای مدرن است که سنت و طبیعت مرجعیت خود را از دست داده و فرد در یک فضای آکنده از اطلاعات دائماً به تأمل در مورد هستی خویش می‌پردازد (نش^{۲۰}، ۱۳۸۲: ۹۱).

کاستلز با اشاره به عصر ارتباطات، جهانی‌شدن را ظهور نوعی شبکه می‌داند که در ادامه سرمایه‌داری، پهنه اقتصاد، جامعه و فرهنگ را در بر می‌گیرد (کاستلز، ۱۳۸۰: ۲۷). کاستلز بیان می‌دارد که هویت برساخته و سازمان دهنده معناست؛ با این تفاوت که در این بحث، کانون توجه او به هویت جمعی است و نه هویت فردی. فرضیه اساسی او این است که به طور کلی، این که چه کسی و به چه منظوری هویت جمعی را بر می‌سازد تا اندازه زیادی تعیین کننده محتوای نمادین هویت مورد نظر و معنای آن برای کسانی است که خود را با آن یکی

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

می‌دانند، یا خود را بیرون از آن تصور می‌کنند؛ به عبارت دیگر، فرد هویت محلی سنتی را انتخاب کرده یا به هویت جهانی روی می‌آورد؟ کاستلز بین آنچه جهانی شدن نامیده می‌شود و آنچه شکل‌گیری هویت‌های جمعی است نه توازی می‌بیند و نه به تکرار مسالمت آمیز هویت‌های جمعی خرد و کلان اعتقاد دارد؛ بلکه نوعی تناقض و ستیز بین هویت‌های جمعی خرد یا محلی و روند جهانی شدن را باور دارد. علاوه بر این، کاستلز الگویی از جامعه اطلاعاتی ارائه می‌دهد که در آن نقش رسانه‌ها، کلیدی است و در واقع رسانه‌ها هستند که این نوع جدید از جامعه را بازتولید می‌کنند. در این نظام اجتماعی، فناوری‌های ارتباط جمعی نقش اساسی دارند و لحن گفتمان، سبک زندگی و همه ارزش‌های اجتماعی توسط رسانه‌ها و صاحبان آن‌ها تعریف می‌شود (کاستلز، ۱۳۸۰).

همچنین، می‌توان به نظریه رینگولد^{۲۱} درباره اجتماعات مجازی، خصوصیات و تأثیرات آنان خصوصاً در ابعاد هویتی، اشاره کرد. وی جوامع مجازی را گردهمایی‌های اجتماعی‌ای می‌داند که در شبکه وقتی که تعدادی از کاربران با یکدیگر مشغول گفتگو هستند، ظهور می‌کند، به تبع آن این گفتگوها و تعاملات نیز با احساسات انسانی برای شکل دادن به روابطی شخصی در فضای مجازی همراه است. در مجموع می‌توان گفت از نظر وی شرکت در اجتماعات مجازی از سویی، فشارهای ناشی از وفق خود با انتظارات گروهی و جمعی در دنیای واقعی را کاسته و آزادی بیشتری را به فرد در جهت تحقق خود مطلوب و ایده‌آل وی و تعامل با سایرین مطلوب خود داده و از سوی دیگر، از فشارهای محیطی و جغرافیایی بر کاربر بسیار می‌کاهد. شرکت در اجتماعات مجازی محلی، قومی، منطقه‌ای و غیره باعث تقویت جنبه‌های بومی هویت و شرکت در اجتماعات جهانی و بین‌المللی در فضای مجازی تا حدودی می‌تواند باعث شکل‌گیری نوعی هویت جهانی یا جهان وطنی در فرد کاربر شود (رینگولد، ۱۹۹۳).

چارچوب نظری تحقیق، از نوع ترکیبی و برگرفته از دو نظریه کاستلز و رینگولد است؛ چنانکه کاستلز معتقد است در حال حاضر نقش رسانه‌ها کلیدی است و در واقع رسانه‌ها هستند که این نوع جدید از جامعه را بازتولید می‌کنند. در این نظام اجتماعی، فناوری‌های ارتباط جمعی نقش اساسی دارند و لحن گفتمان، سبک زندگی و همه ارزش‌های اجتماعی توسط رسانه‌ها و صاحبان آن‌ها تعریف می‌شود. از طرفی می‌توان گفت که شبکه‌های اجتماعی باعث تغییر و تحول در هویت جهانی کاربران می‌شوند و همانگونه که رینگولد معتقد است که شرکت در اجتماعات مجازی از سویی از فشارهای ناشی از وفق خود با انتظارات گروهی و جمعی در دنیای واقعی کاسته و آزادی بیشتری را به فرد در جهت تحقق خود مطلوب و ایده‌آل وی و تعامل با سایرین مطلوب خود وی داده و از سوی دیگر نیز از فشارهای محیطی و جغرافیایی بر کاربر بسیار می‌کاهد. شرکت در اجتماعات مجازی محلی، قومی، منطقه‌ای و غیره باعث تقویت جنبه‌های بومی هویت و شرکت در اجتماعات جهانی و بین‌المللی در فضای

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

مجازی تاحدی می‌تواند باعث شکل‌گیری نوعی هویت جهانی یا جهان وطنی در فرد کاربر شود. بنا بر آنچه گفته شد فرضیه اصلی تحقیق برگرفته از این نظریه‌ها است که شامل چند فرضیه فرعی است.

روش‌شناسی تحقیق

پژوهش حاضر از نوع کاربردی و توصیفی، پیمایشی است. داده‌ها با استفاده از تکنیک پرسشنامه جمع‌آوری شده‌اند. کلیه دانشجویانی که در دانشگاه سیستان و بلوچستان در مقطع کارشناسی و بالاتر در نیم سال اول سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۳ در شهرستان زاهدان مشغول به تحصیل هستند، جمعیت آماری این پژوهش را تشکیل می‌دهند؛ تعداد کل این دانشجویان ۱۰۹۴۸ است و حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۳۸۶ نفر تعیین شد و برای اطمینان بیشتر، پرسشنامه‌ها بین ۴۰۰ نفر از دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان توزیع شد. نمونه‌گیری در تحقیق حاضر بر اساس نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده^{۲۲} انجام گرفت. در نمونه‌گیری طبقه‌بندی شده، جمعیت به گروه‌ها و یا طبقات مجزا تقسیم می‌شود و با استفاده از روش تصادفی از هر طبقه نمونه‌ها انتخاب می‌شوند. جمعیت آماری تحقیق بر اساس دانشکده، مقطع تحصیلی و جنسیت تقسیم شده است و تعداد نمونه از هر طبقه متناسب با حجم طبقه انتخاب شده‌اند. داده‌های پژوهش با استفاده از نرم‌افزار اس پی اس^{۲۳} نسخه ۲۲ پردازش، توصیف و تحلیل شده‌اند. برای سنجش هویت جهانی از گویه‌های (حسین بر، ۱۳۸۶)، برای سنجش میزان، مدت و نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی از گویه‌های محقق ساخته استفاده شده است. به‌منظور سنجش روایی یا اعتبار ابزار تحقیق، از اعتبار ظاهری^{۲۴} استفاده شد. در این زمینه پرسشنامه به صاحب‌نظران داده شد تا نظرات خود را در مورد سؤالات مطرح کنند؛ پس از دریافت نظر آن‌ها نسبت به اصلاح سؤالات و گویه‌ها اقدام شد؛ سپس پرسشنامه مورد نظر در یک نمونه ۳۰ نفری در بین دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان تکمیل شد و گویه‌های که نامفهوم و برای پاسخگویان ابهام داشت در متن نهایی پرسشنامه حذف شدند. همچنین، به‌منظور سنجش پایایی پرسشنامه برای تعیین قدرت تبیین‌کنندگی گویه‌ها از آلفای کرونباخ استفاده شده است و همه شاخص‌ها از آلفای بالای برخوردار هستند.

جدول (۱) نتایج روایی شاخص‌های متغیرها (N= ۴۰۰)

ردیف	شاخص	تعداد گویه	ضریب روایی (آلفا)
۲	هویت جهانی (شاخص کل)	۱۱	۰/۶۹۳

تعریف متغیرها

هویت جهانی: هویت جهانی یا جهان وطنی اساساً معطوف است به نوعی عام‌گرایی اصول، ارزش‌ها و معیارهای آن درباره مردم که در همه جا معتبر است، اعتبار چنین اصول، ارزش‌ها و معیارهایی به علائق و تعلقات قومی، زبانی، نژادی و دینی فرد بستگی ندارد و انسان را چون انسان در نظر می‌گیرد (گل محمدی، ۱۳۹۰: ۱۲۷). در هر حال می‌توان گفت شکل‌گیری هویت جهانی به معنی نوعی خودفهمی انسان در چارچوب جهانی است و به معنای شکل‌گیری احساس تعلق فرد به نظام جهانی و تعهد وی به جامعه جهانی است که در نتیجه آن، فرد خود را به عنوان عضوی از جامعه جهانی تعریف و تصور می‌کند. به عبارت دقیق‌تر، می‌توان گفت هویت جهانی به معنی اعتقاد به اهمیت فرهنگ و اجتماع واحد جهانی و احساس تعلق فرد به آن است (حاجیانی، ۱۳۸۸: ۴۷۱). هویت جهانی براساس گویه‌های حسین بر (۱۳۸۶) ساخته شده است که همه این گویه‌ها در طیف لیکرت ساخته شده‌اند؛ این گویه‌ها عبارت هستند از همه جای دنیا سرای من است، همه انسان‌ها صرف نظر از زبان، مذهب و نژاد قابل احترامند، برای من ارزش‌های جهان مهم‌تر از ارزش ملی-قومی است، من دوست دارم با فرهنگ‌های مختلف ارتباط برقرارکنم، از اینکه عضوی از مردم جهان هستم افتخار می‌کنم، منشور حقوق بشر برای من قابل احترام است، علاقمند به پیگیری مسائل و اخبار جهانی از اینترنت هستم، پذیرش فرهنگ کشورهای دیگر برای من آسان هست، من فیلم و موسیقی خارجی را بیشتر از ایرانی دنبال می‌کنم، مسائل و مشکلات ملت‌های دیگر نظیر (زلزله و سیل) برای من چندان اهمیت ندارد و احساس می‌کنم از خارجی‌ها متنفرم.

میزان استفاده از اینترنت: منظور از میزان استفاده از اینترنت مدت زمانی است که یک فرد در شبانه روز از اینترنت استفاده می‌کند که این میزان استفاده از اینترنت به ۴ طبقه ۱- یک ساعت و کمتر ۲- دو تا چهار ساعت ۳- پنج تا شش ساعت و ۴- هفت ساعت و بیشتر تقسیم شده است.

عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی: این متغیر عبارت است از این سؤال، که آیا شما در شبکه‌های اجتماعی مجازی عضویت دارید یا خیر؟ که پاسخ با بله و خیر مشخص شده است.

میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی: منظور از میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، مدت زمانی است که یک فرد در شبانه روز از شبکه‌های اجتماعی مجازی مثل فیس بوک و سایر شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کند و میزان آن به ۴ طبقه ۱- یک ساعت و کمتر ۲- دو تا چهار ساعت ۳- پنج تا شش ساعت و ۴- هفت ساعت و بیشتر تقسیم شده است.

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی: عبارت است از مدت زمانی است که فرد عضو شبکه‌های اجتماعی مجازی می‌باشد و از آن استفاده می‌کند. در این پژوهش سابقه استفاده کاربران از شبکه‌های اجتماعی مجازی به ۴ طبقه ۱- یک سال و کمتر ۲- دو تا چهار سال ۳- پنج تا شش سال و ۴- هفت سال و بیشتر تقسیم شده است.

میزان احساس آزادی در شبکه‌های اجتماعی مجازی: در این پژوهش میزان احساس آزادی در ۱۰ گویه کاملاً موافق تا کاملاً مخالف در نظر گرفته شده است؛ گویه کاملاً موافق بیانگر احساس آزادی زیاد در شبکه‌های اجتماعی مجازی و گویه کاملاً مخالف بیانگر احساس آزادی خیلی کم در شبکه‌های اجتماعی مجازی است.

یافته‌های تحقیق

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که اکثریت پاسخگویان در گروه سنی ۲۰ تا ۴۵ قرار دارند و میانگین سنی آنان ۲۲ سال است. از کل پاسخگویان ۴۷ درصد مرد، ۵۳ درصد زن بودند. به لحاظ سطح تحصیلات، ۷۱ درصد پاسخگویان دارای مدرک لیسانس، ۲۵ درصد فوق لیسانس و ۴ درصد از پاسخگویان دارای مدرک دکتری هستند. همچنین از نظر قومیت، ۵۴ درصد از پاسخگویان در گروه قومی فارس، ۲۱ درصد در گروه قومی بلوچ، ۷ درصد در گروه قومی لر، ۶ درصد در گروه قومی ترک، ۴ درصد در گروه قومی کرد و ۲ درصد هم در گروه قومی عرب هستند و حدود ۶ درصد افراد نیز خود را متعلق به هیچ کدام از گروه‌های قومی فوق نمی‌دانستند.

اکثریت پاسخگویان در یک شبانه‌روز، ۱ ساعت و کمتر (۶۱ درصد) از اینترنت استفاده می‌کنند. از بین پاسخگویان، تعداد ۲۰۵ نفر (۵۱ درصد) عضو شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند از بین ۲۰۳ نفر از پاسخگویان، هم ۱۲۴ نفر (۶۱ درصد) در یک شبانه‌روز به میزان یک ساعت و کمتر از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده می‌کنند و حدود ۶۵ درصد از این پاسخگویان هم یک سال و کمتر است که عضو شبکه‌های اجتماعی مجازی شده‌اند. از این تعداد پاسخگویان، ۲۱ درصد در شبکه‌های اجتماعی مجازی احساس آزادی کمی داشتند. از نظر نوع استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، کسب خبر و اطلاعات روز، لایک و کامنت و به اشتراک گذاشتن مطلب بیشترین استفاده را در بین پاسخگویان داشتند. متغیر وابسته پژوهش حاضر، میزان تعلق به هویت جهانی است که بر اساس طیف پنج گزینه‌ای کاملاً موافقم، موافقم، بینابین (نه موافق و نه مخالف)، مخالفم و کاملاً مخالفم مورد سنجش قرار گرفت. اما در کدگذاری مجدد متغیرهای وابسته را به سه طبقه زیاد، متوسط و کم طبقه‌بندی کرده‌ایم. نتایج حاکی از این هست که ۶۲ درصد پاسخگویان دارای هویت جهانی بالا، ۳۵ درصد

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

متوسط و فقط کمتر از ۱ درصد پاسخگویان دارای هویت جهانی ضعیفی بودند. این نتایج بیانگر این است که اکثر پاسخگویان دارای هویت جهانی بالایی هستند.

فرضیه ۱: بین متغیرهای زمینه‌ای و هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد.

مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که تفاوت معناداری بین جنسیت و هویت جهانی وجود ندارد؛ یعنی اینکه میزان هویت جهانی در بین زنان و مردان تفاوت معناداری ندارد (جدول شماره ۲).

جدول (۲) رابطه بین جنسیت هویت جهانی

سطح معناداری Sig	میانگین	تعداد پاسخ	جنسیت	متغیر مستقل
				متغیر وابسته
۰/۹۸	۴۲/۵۵	۱۷۸	مرد	هویت جهانی
۰/۹۸	۴۲/۵۵	۲۱۱	زن	

جدول شماره (۳) همبستگی میان سن با هویت جهانی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که در این جدول ملاحظه می‌شود؛ بین سن و هویت جهانی همبستگی وجود دارد و جهت این رابطه هم مثبت است، یعنی با افزایش میزان سن پاسخگویان میزان تعلق به هویت جهانی نیز افزایش پیدا می‌کند.

جدول (۳) رابطه بین سن با هویت جهانی

سن پاسخگویان			متغیر
تعداد	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	
۳۵۹	۰/۰۲	۰/۱۰	هویت جهانی

جدول شماره (۴) همبستگی بین مقطع تحصیلی با هویت جهانی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که در این جدول ملاحظه می‌کنید مقطع تحصیلی با هویت جهانی همبستگی دارد و جهت این رابطه مثبت است؛ یعنی با بالاتر رفتن مقطع تحصیلی، هویت جهانی فرد نیز افزایش می‌یابد.

جدول (۴) رابطه مقطع تحصیلی با هویت جهانی

مقطع تحصیلی پاسخگویان			متغیر
تعداد	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	
۳۸۹	۰/۰۱	۰/۱۱	هویت جهانی

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

فرضیه ۲: بین قومیت و هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول (۵) رابطه بین هویت جهانی و نوع قومیت را نشان می‌دهد. مقایسه میانگین حاکی از این هست که بین قومیت و هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد و مقایسه میانگین‌های تعلق به هویت جهانی اقوام حاکی از این موضوع است که قوم کرد (۴۵/۰۰) و قوم فارس (۴۲/۹۳) بالاترین میزان هویت جهانی را داشته و قوم ترک (۴۰/۹۰) کمترین میزان تعلق به هویت جهانی را دارد (جدول ۶).

جدول (۵) رابطه بین قومیت و هویت جهانی

سطح معناداری	مقدار F	میانگین مجذورات	درجه آزادی	مجموع مجذورات		
۰/۰۲۲	۲/۴۹	۷۸/۴۱ ۳۱/۳۷	۶ ۳۸۰ ۳۸۶	۴۷۰/۴۷ ۱۱۲۹۲/۹۷ ۱۲۳۹۳/۴۴	واریانس بین گروهی واریانس درون گروهی واریانس کل	هویت جهانی

جدول (۶) میزان هویت جهانی به تفکیک قومیت

انحراف معیار	میانگین	تعداد نمونه	قومیت
۵/۸۸	۴۱/۷۴	۸۱	بلوچ
۶/۳۲	۴۱/۹۳	۳۰	لر
۵/۴۶	۴۵/۰۰	۱۴	کرد
۴/۷۳	۴۰/۹۰	۲۲	ترک
۵/۵۱	۴۲/۹۳	۲۱۲	فارس
۵/۶۶	۴۲/۵۵	۲۸	سایر

فرضیه ۳: بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره (۷) رابطه بین عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جهانی را نشان می‌دهد. مقایسه میانگین‌های عضویت یا عدم عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی نشان می‌دهد که بین عضویت یا عدم عضویت در شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد و افرادی که عضو شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند، هویت جهانی بالاتری تری نسبت به کسانی که عضو شبکه‌های اجتماعی مجازی نیستند؛ دارند.

جدول (۷) رابطه عضویت شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی

سطح معنی‌داری Sig	میانگین	تعداد پاسخ	عضویت در شبکه‌های اجتماعی	متغیر مستقل / متغیر وابسته
۰/۰۲۶	۴۳/۱۷	۱۹۹	بلی	هویت جهانی
۰/۰۲۶	۴۱/۹۰	۱۹۰	خیر	

فرضیه ۴: بین میزان استفاده از اینترنت و هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره (۸) رابطه بین میزان استفاده از اینترنت با هویت جهانی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که در این جدول ملاحظه می‌شود بین میزان استفاده از اینترنت با هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد و جهت رابطه هم مثبت است؛ یعنی با افزایش میزان استفاده از اینترنت، هویت جهانی نیز افزایش می‌یابد و همچنین می‌توان گفت افرادی که کمتر از اینترنت استفاده می‌کنند نسبت به افرادی که از اینترنت بیشتر استفاده می‌کنند هویت جهانی ضعیف‌تری دارند.

جدول (۸) رابطه بین میزان استفاده از اینترنت با هویت جهانی

میزان استفاده از اینترنت			متغیر
تعداد	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	
۳۸۰	۰/۰۰	۰/۱۴	هویت جهانی

فرضیه ۵: بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره (۹) رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که در این جدول ملاحظه می‌کنید؛ فقط کسانی که عضو شبکه‌های اجتماعی مجازی بوده‌اند به این سؤال و همه سؤالات مربوط به شبکه‌های اجتماعی مجازی پاسخ داده‌اند و تعداد نمونه کاهش یافته است. همچنین بر اساس یافته‌های جدول می‌توان گفت که بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی رابطه معناداری وجود ندارد.

جدول (۹) رابطه بین میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی

میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی			متغیر
تعداد	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	
۱۹۷	۰/۳۰	۰/۰۱۷	هویت جهانی

فرضیه ۶: بین سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره (۱۰) رابطه بین سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی هویت جهانی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که در این جدول ملاحظه می‌کنید؛ بین سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد و جهت این رابطه نیز مثبت می‌باشد؛ یعنی اینکه کاربرانی که سابقه استفاده بیشتری از شبکه‌های اجتماعی مجازی دارند نسبت به کسانی که سابقه کمتری دارند هویت جهانی قوی‌تری دارند.

جدول (۱۰) رابطه بین سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جهانی

سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی			متغیر
تعداد	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	
۲۰۲	۰/۰۲	۰/۱۴	هویت جهانی

فرضیه ۷: بین احساس آزادی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی رابطه معناداری وجود دارد.

جدول شماره (۱۱) رابطه میزان احساس آزادی در شبکه‌های اجتماعی مجازی هویت جهانی را نشان می‌دهد. همان‌گونه که در این جدول ملاحظه می‌فرمایید بین میزان احساس آزادی در شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی رابطه معناداری وجود ندارد.

جدول (۱۱) رابطه بین احساس آزادی در شبکه‌های اجتماعی مجازی با هویت جهانی

میزان احساس آزادی در شبکه‌های اجتماعی مجازی			متغیر
تعداد	سطح معناداری	ضریب همبستگی پیرسون	
۱۹۸	۰/۱۹	۰/۰۶	هویت جهانی

بحث و نتیجه‌گیری

گیدنز معتقد است که تغییر شکل هویت شخصی و پدیده جهانی‌شدن در دوران اخیر، دو قطب دیالکتیکی محلی و جهانی را تشکیل داده است، به طوری که حتی تغییرات در جنبه‌های بسیار خصوصی زندگی شخصی نیز با تماس‌های اجتماعی بسیار وسیع ارتباط دارد. در واقع سطح و ابعاد فاصله‌گیری زمانی - فضایی در دوران تجدد کنونی به چنان حدی از گسترش رسیده است که برای نخستین بار در تاریخ بشریت، خود و جامعه در محیطی جهانی با یکدیگر به تعامل می‌پردازند. جهانی‌شدن موجب می‌شود تا فرهنگ‌ها ضمن شناخت خود و تقویت خودآگاهی محلی به همزیستی فرهنگ و استفاده از میراث تمدن و فرهنگ جهانی روی آورند و بر اساس عقلانیت به سوی آموزه‌های استحکام جهانی، آگاهی محلی و «جهانی فکر کن و محلی عمل کن» جهت یابند. همچنین رابرتسون معتقد است جهانی‌شدن معاصر وضعیتی ایجاد کرده است که تمدن‌ها، منطقه‌ها، دولت - ملت‌ها، ملت‌های محدود به دولت‌ها یا فراتر از آن‌ها هویت خاص خود را بسازند (دست کم سنت خاص خود را به شکل گزینشی به خود اختصاص دهند). رابرتسون معتقد است آنچه امر محلی خوانده شود، شکل در خود بسته پیشامدرن را ندارد بلکه تا حد زیادی بر پایه و اساس فرامحلی بنا می‌شود؛ به عبارت دیگر بخشی وسیع از تشویق و حمایت از محل و امر محلی از بالا یا بیرون انجام می‌شود. آنچه امور محلی اعلام می‌شود به واقع چیزی نیست مگر بیان امر محلی برحسب نسخه‌های تعمیم یافته در مورد محلی بودن. یافته‌های تحقیق حاضر هم همین موضوع را مورد تأیید قرار می‌دهند؛ یعنی اینکه شبکه‌های اجتماعی مجازی تأثیر معناداری بر هویت کاربران دارند و باعث تغییر و تحولات زیادی در نوع و میزان گرایش‌شان به هویت از هویت شخصی گرفته تا هویت‌های اجتماعی مثل هویت ملی و هویت جهانی می‌شود. یافته‌های تحقیق حاضر نشان می‌دهد که میزان تعلق به هویت جهانی در بین کسانی که عضو شبکه‌های اجتماعی مجازی هستند و کسانی که عضو شبکه‌های اجتماعی مجازی نیستند، دارای تفاوت معناداری است. سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی نیز از جمله متغیرهای تأثیرگذار بر میزان هویت جهانی است. بین سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت جهانی رابطه معنادار مثبت و مستقیمی وجود دارد؛ بدان معنا که هرچه سابقه استفاده از شبکه‌های اجتماعی بیشتر باشد میزان تعلق به هویت جهانی افزایش پیدا می‌کند. همچنین یافته‌های تحقیق هم‌راستا با یافته‌های تحقیق سلطانی (۱۳۹۵)، حاجیانی و محمدزاده (۱۳۹۴)، نجات‌پور و همکاران (۱۳۹۳)، عدلی پور، قاسمی و کیان پور (۱۳۹۲)، خسروشاهی و آذرگون (۱۳۹۲)، اسماک شافعی، نایان و عثمان (۲۰۱۲) و زاهو و همکارانش (۲۰۰۸) است.

مطالعه تأثیر شبکه‌های اجتماعی مجازی بر...

علاوه بر این، در مورد اینکه شبکه‌های اجتماعی مجازی باعث تضعیف گرایش به هویت جهانی یا تقویت گرایش به هویت جهانی می‌شوند، به نظریه هوراد رینگولد می‌توان استناد کرد. وی جوامع مجازی را گردهمایی‌های اجتماعی‌ای می‌داند که در شبکه وقتی که تعداد کافی از کاربران با یکدیگر مشغول گفتگو شدند، ظهور می‌کند. این گفتگوها و تعاملات نیز با احساسات انسانی برای شکل دادن به روابطی شخصی در فضای مجازی همراه هستند. شرکت در اجتماعات مجازی یا شبکه‌های اجتماعی مجازی از نظر رینگولد از سویی از فشارهای ناشی از وفق خود با انتظارات گروهی و جمعی در دنیای واقعی کاسته و آزادی بیشتری را به فرد در جهت تحقق خود مطلوب و ایده آل وی و تعامل با سایرین مطلوب خود داده و از سوی دیگر نیز از فشارهای محیطی و جغرافیایی بر کاربر بسیار می‌کاهد. شرکت در اجتماعات مجازی محلی، قومی، منطقه‌ای و غیره باعث تقویت جنبه‌های بومی هویت و شرکت در اجتماعات جهانی و بین‌المللی در فضای مجازی تاحدی می‌تواند باعث شکل‌گیری نوعی هویت جهانی یا جهان وطنی در فرد کاربر شود.

بنابر آنچه گفته شد؛ بر اساس یافته‌های تحقیق حاضر هم می‌توان گفت که شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان نوعی اجتماع مجازی باعث تقویت هویت جهانی و تقویت جنبه‌های بومی هویت ملی می‌شود، یعنی اینکه هویت‌های محلی را تقویت می‌کنند و باعث میزان افزایش تعلق به این هویت‌های محلی می‌شوند و از سوی دیگر می‌توان گفت که شبکه‌های اجتماعی مجازی باعث تقویت گرایش به هویت جهانی یا فراملی می‌شوند. بر این اساس می‌توان گفت که علیرغم اینکه استان سیستان و بلوچستان و دانشگاه سیستان و بلوچستان از لحاظ جغرافیایی در مرز و حاشیه قرار دارند، در آن از شبکه‌های اجتماعی مجازی استفاده زیادی می‌شود و به تبع این امر، تغییراتی در جنبه‌های ملی و فراملی هویتی کاربران بوجود آورده است.

- ۱- Identity
- ۲- Global identity
- ۳- Cannon & Yaprak
- ۴- Virtual social networks
- ۵- Ellison
- ۶- Cyberspace
- ۷- Pempek
- ۸- Saha
- ۹- Taylor & Spencer
- ۱۰- Chau
- ۱۱- Lee
- ۱۲- Asmaak Shafie
- ۱۳- Nayan
- ۱۴- Osman
- ۱۵- Peer perception
- ۱۶- Self-promotion
- ۱۷- Popularity
- ۱۸- Rodriguez
- ۱۹- Berman
- ۲۰- Nash
- ۲۱- Howard Rheingold
- ۲۲- Stratified sampling
- ۲۳- SPSS
- ۲۴- face validity

احمدپور، مریم و قادرزاده، امید (۱۳۸۹). تعامل در فضای سایبر و تأثیر آن بر هویت مذهبی جوانان، فصلنامه پژوهش جوانان، فرهنگ و جامعه، شماره ۵.

ادیبی، مهدی، یزدخواستی، بهجت و فرهمند، مهناز (۱۳۸۷). جهانی‌شدن فرهنگ با تأکید بر هویت اجتماعی، فصلنامه مطالعات ملی، سال نهم، شماره ۳.

استونر، راب (۱۳۹۰)، متفکران بزرگ جامعه شناسی، ترجمه مهرداد میردامادی، تهران: نشر مرکز.

بوستانی، داریوش (۱۳۹۰). جوانان و هویت بازاندیشانه، مجله مطالعات اجتماعی، دوره پنجم، شماره ۱.

باقری دولت آبادی، علی و زارعیان جهرمی، فرج الله (۱۳۹۲). تأثیر فضای مجازی بر هویت و همبستگی ملی، فصلنامه راهبردی بسیج، شماره ۶۰.

جنکینز، ریچارد (۱۳۸۱). هویت اجتماعی. ترجمه تورج یار احمدی، تهران: نشر و پژوهش شیرازه، چاپ اول.

حاجیانی، ابراهیم و محمدزاده، حمیدرضا (۱۳۹۴). بررسی تأثیر فضای مجازی بر هویت ملی، فصلنامه مطالعات ملی، سال شانزدهم، شماره ۶۱.

خشروشاهی، حبیب و آذرگون، نسرین (۱۳۹۲). فضای مجازی و هویت جهانی، فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، دوره چهارم، شماره ۱۰.

رابرتسون، رونالد (۱۳۸۳). جهانی‌شدن، ترجمه کمال پولادی، تهران: ثالث

ربانی، علی، رسول ربانی و محمدرضا حسنی (۱۳۸۸). رسانه‌های جمعی و هویت ملی (مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه اصفهان)، فصل‌نامه پژوهش‌های ارتباطی، سال ۱۶، شماره ۲.

زهیری، علیرضا (۱۳۸۹). جمهوری اسلامی و مسئله هویت ملی، قم: باقری.

سادات علویان، ریحانه و دهقان شاد، حوریه (۱۳۹۴). انیمیشن‌ها، فضای مجازی و هویت جهانی، مجله جهانی رسانه، شماره ۱۹

سلطانی، اختر (۱۳۹۵). عنوان بررسی رابطه استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و هویت اجتماعی دانشجویان، فصلنامه فرهنگ ایلام دوره شانزدهم، شماره ۵۱ و ۵۰.

شفیعی، عباس (۱۳۹۲). پیامدهای شبکه‌های اجتماعی مجازی، مطالعه موردی هویت ملی و قومی کردها، فصلنامه فرهنگ ارتباطات، دوره سوم، شماره ۱۱.

عدلی پور، صمد، قاسمی، وحید و کیانپور، مسعود (۱۳۹۲). شبکه اجتماعی فیس‌بوک و هویت ملی جوانان، فصلنامه مطالعات ملی، سال چهاردهم، شماره ۴.

علیخانی، علی اکبر (۱۳۸۳). هویت و بحران هویت، تهران، انتشارات پژوهشکده علوم انسانی و اجتماعی جهاد دانشگاهی.

علویان، ریحانه و دهقان شاد، حوریه (۱۳۹۴). انیمیشن‌ها، فضای مجازی و هویت جهانی: مطالعه موردی وبلاگ‌های دختران ایرانی، مجله جهانی رسانه، دوره دهم، شماره ۱.

کاستلز، ایمانوئل (۱۳۸۰). عصر اطلاعات، قدرت و هویت، ترجمه: حسن چاوشیان، جلد ۲، تهران، انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.

گل محمدی، احمد (۱۳۹۰). جهانی شدن، فرهنگ، هویت، تهران: نشرنی

گیدنز، آنتونی (۱۳۸۷). تجدد و تشخیص: جامعه و هویت شخصی در عصر جدید. ترجمه ناصر موفقیان، تهران: نشر نی، چاپ پنجم.

نجات پور، مجید و همکاران (۱۳۹۳). فضای مجازی و تعامل هویت‌های خرد ملی - جهانی، فصلنامه مهندسی فرهنگی، شماره ۸۰.

نش، کیت (۱۳۸۲). جامعه‌شناسی سیاسی معاصر: جهانی‌شدن، سیاست و قدرت، ترجمه محمد تقی دلفروز، نشر کویر: تهران

نظری، اشرف و قلی پور، مجتبی (۱۳۹۵). «کنش‌ها و تعاملات قومی در فضای مجازی: فرصت‌ها و چالش‌ها»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، شماره ۲۷.

نیک خواه قمصری، نرگس و منصوریان راوندی، فاطمه (۱۳۹۳). تأملی بر رابطه فضای مجازی و هویت جنسیتی مطالعه موردی کاربران اینترنت در شهر کاشان، فصلنامه مطالعات رسانه‌ای، سال نهم، شماره ۴.

Anderson, C. (۲۰۰۶). *The Long Tail: How Endless Choice is Creating Unlimited Demand*, Random House Business Books: London, UK.

Andrews, R., McGlynn, C., & Mycock, A. (۲۰۰۹). Students' attitudes towards history: does self-identity matter?. *Educational Research*, ۵۱(۳), ۳۶۵-۳۷۷.

Arnett, J. J. (۲۰۰۲). "The psychology of globalization", *American psychologist*, ۵۷(۱۰), ۷۷۴.

Shafie, L. A., Nayan, S., & Osman, N. (۲۰۱۲). Constructing identity through Facebook profiles: online identity and visual impression management of university students in Malaysia. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, ۶۵, ۱۳۴-۱۴۰.

Berman, S. L., Weems, C. F., & Petkus, V. F. (۲۰۰۹). The prevalence and incremental validity of identity problem symptoms in a high school sample. *Child Psychiatry and Human Development*, ۴۰(۲), ۱۸۳-۱۹۵.

Cannon, H. M., & Yaprak, A. (۲۰۰۲). "Will the real-world citizen please stand up! The many faces of cosmopolitan consumer behavior", *Journal of International Marketing*, ۱۰(۴), ۳۰-۵۲

Ellison, N. B. (۲۰۰۷). Social network sites: Definition, history, and scholarship. *Journal of computer-mediated Communication*, ۱۳(۱), ۲۱۰-۲۳۰.

Pempek, T. A., Yermolayeva, Y. A., & Calvert, S. L. (۲۰۰۹). College students' social networking experiences on Facebook. *Journal of applied developmental psychology*, ۳۰(۳), ۲۲۷-۲۳۸.

Rheingold, H. (۱۹۹۳),. "The Virtual Community", in Trend David (ed.) (۲۰۰۱), Reading Digital Culture. Oxford: Blackwell.

Rodriguez, L., Schwartz, S. J., & Krauss Whitbourne, S. (۲۰۱۰). American identity revisited: The relation between national, ethnic, and personal identity in a multiethnic sample of emerging adults. *Journal of Adolescent Research*, ۲۵(۲), ۳۲۴-۳۴۹.

Saha, T. K. (۲۰۰۹). War on Words in Cyberspace-Legal Constraints and Conflicts between Rights of Privacy and Freedom of Speech. *Journal of intellectual property Rights* ۱۴(۶): ۴۸۹-۵۰۰.

Tyler, T. (۲۰۱۳). Social networking and Globalization. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, ۴(۶).

Zhao, S., Grasmuck, S., & Martin, J. (۲۰۰۸). Identity construction on Facebook: Digital empowerment in anchored relationships. *Computers in human behavior*, ۲۴(۵), ۱۸۱۶-۱۸۳۶.